

SUID-AFRIKA SE STAATSVORM: UNITÊR OF FEDERAAL?

T Coetzee en DP Wessels *

Summary

*Historically seen the South African form of state was typical of a unitary state. During the constitution writing process and especially in regard to the **Interim Constitution** and the **Final Constitution**, much more focus was placed on the federal character of the form of state. The **Constitutional Principles**¹ gave a distinct federal character with regard to the acknowledgement of the three different **government levels** (central, provincial and regional levels) as well as a clear description of the **competence and power** of each of the levels of government. In this article the authors analyzed the new constitutional dispensation of South Africa and found that the form of state is still unitary.*

---

1. INLEIDING

Die nuwe grondwetlike bedeling word sedert die beslaggewing daaraan deur die Grondwet, Wet 108 van 1996, ingevolge sy unitêre of federale karakter gedebateer.

Vrae ontstaan steeds oor hoe Suid-Afrika se staatsvorm getipeer kan word. Is dit federaal, of unitêr, of bestaan daar gegewe kombinasies met elemente van beide staatsstipes? Om hierdie en soortgelyke vrae te beantwoord, is dus geen maklike taak nie en geen klinkklare antwoord is gereed nie.

Om te begin moet die onderskeie begrippe, federale en unitêre stelsels, kortliks omskryf word. Ter aanvang word 'n konsepsuele analise gemaak wat betref federalisme en unitarisme.

---

* Departement Politieke Wetenskap, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein.
¹ Vergelyk Bylae 4:211-7 van die Oorgangsgrondwet in hierdie verband. “Die grondwetlike beginsels is die beginselraamwerk waarbinne ’n finale grondwet opgestel moet word en sluit in ’n verbintenis tot ’n demokratiese regeringstelsel gebaseer op stemreg vir alle volwassenes, gereelde verkiesings, ’n veelpartystelsel, een burgerskap vir almal, ’n verskanste grondwet, erkenning van die fundamentele regte van die individu, ’n verbod op diskriminasie, ’n onafhanklike regbank, gelykheid voor die reg, skeiding van magte om magsmisbruik te voorkom en drie vlakke van regering” (Rautenbach en Malherbe 1994:26).

2. FEDERALISME

Die konsep federalisme is afgelei van die Latynse woord *foedus* wat beteken alliansie, ooreenkoms of eed (verbond) (Kriek 1992:11, Botha 1998:294). Heywood (1997:405) definieer **federalisme** as "a territorial distribution of power based on the sharing of sovereignty between central (usually national) bodies and peripheral ones".

Federalisme dui op 'n metode om (reger)mag te verdeel sodat die algemene en regionale owerhede van 'n staat op **gekoördineerde** wyse kan funksioneer, maar nog steeds onafhanklik van mekaar kan wees (Kriek 1992:14, Wessels 1992:44). Die funksionering van die twee vlakke van regering kan nie in isolasie geskied nie, as gevolg van politieke en administratiewe raakvlakke (Kriek 1992:16, Wessels 1992:43). Oorvleueling en interafhanklikheid is onvermydelik, veral waar terreine van konkurrente (gelyklopende) bevoegdhede bestaan (Watts 1994:85).

In 'n federasie is daar **twee vlakke van regering** wat onafhanklik van mekaar bestaan, maar interafhanklik funksioneer. By implikasie beteken hierdie institusionele ordening twee gesagsfere, elk met eiesoortige funksies en bevoegdhede en tweedens impliseer dit dat die bevolking onderworpe is aan twee "owerhede" of vlakke van gesag (Wessels 1992:44,45).

Die **grondwet** waarborg gewoonlik dat elke vlak van regering in sy eie bevoegdheidsfeer outonoom is (Wessels 1992:41,42, Kriek 1992:15). Die verhouding tussen die sentrale en perifere vlakke van regering word vasgelê binne 'n **formele konstitusionele en staatsregtelike raamwerk** (Heywood 1997:127), dus met 'n wedersydse erkenning van 'n **gelykheid in status** tussen die vlakke van regering waarin die **een nie ondergeskik** aan die ander is nie (Wessels 1992:43, Heywood 1997:124,125).

3. UNITARISME

In 'n unitêre staat is die belangrikste kenmerk die feit dat die sentrale regering **oppermagtig** is. Enige ander owerheids- of regeervlak is **ondergeskik** aan die sentrale owerheid. Die magte, funksies en verantwoordelikhede van hierdie ander regeervlakke word uitsluitlik bepaal deur die sentrale owerheid (Heywood 1997:129, Botha 1998:287). In 'n unitêre staat is die laer vlakke van regering vir hul voortbestaan en die uitoefening van funksies van die sentrale regering **afhanklik** (Botha 1998:291).

Die mag wat aan plaaslike en regionale gesagsinstellings gebied word, is **gedelegerde gesag of afgewentelde gesag** (Botha 1998:289). Die begrip "delegeer" verwys na die oordrag van mag van die sentrale regering na ondergeskikte regionale streeksinstellings of anders gestel die afwenteling van gesag van 'n hoër na 'n laer gesag. In veral 'n unitêre staat verkry hierdie instellings slegs **administratiewe funksies** wat eintlik net verantwoordelik is vir die implementering en uitvoering van beleid.

Van Vuuren (1983:145) som die wese van 'n unitêre staat soos volg op: "A unitary state is one organized under a single central government; that is to say, whatever powers are possessed by the various districts within the area administered as a whole by the central government, are held at the discretion of that government, and the central power is supreme over the whole without any restrictions imposed by any law granting special powers to its parts."

In die lig van die voorafgaande omskrywing van die tersaaklike konsepte sou die volgende **uitstaande kenmerke** soos deur Botha (1998:307-9) en Deutsch (1974:213-5) geïdentifiseer eie aan 'n federale of unitêre staat wees:²

- Die federale regering mag sy gesag onafhanklik van die state se goedkeuring uitoefen. Die regeergesag van beide die sentrale en streeksregerings word onafhanklik, maar gekoördineerd uitgeoefen.
- Die federale grondwet kan nie sonder 'n meerderheid state se goedkeuring gewysig word nie, met ander woorde dit is 'n baie onbuigsame grondwet.
- Die federale regering mag nie deelstate se territorium eensydig wysig nie. Beide 'n nasionale en streeksidentiteit, en 'n nasionale en streeksoutonomie, word as langtermyn waardes nagestreef.
- Betekenisvolle magte moet vir die lidstate en die federale regering gereserveer word - wat onder meer beteken dat elke regeringsvlak oor eksklusiewe magte moet beskik.
- 'n Tweekamer-wetgewende gesag waarvan state gelyke verteenwoordiging in minstens een kamer moet hê, is 'n vereiste.
- 'n Tweevlak-hoewestelsel bestaan. Elke regeringsvlak beskik oor hul eie howe wat wetgewing interpreteer en uitspraak daaroor lewer.
- Die hooggeregshof (of konstitusionele hof) interpreteer die grondwet, toets wetgewing aan die hand van die grondwet (hersieningsbevoegdheid van die howe) en tree op as arbiter in geval van konflik tussen nasionale en streeksregerings.

---

² Vergelyk ook Van Vuuren (1983:144-5) in hierdie verband.

Kenmerke van 'n **unitêre staat** sluit volgens Botha (1998:290-1) die volgende in:

- Die sentrale regering (parlement) is oppermagtig, nie die grondwet nie (met ander woorde die parlement is soewerein).
- Geen ander oppermagtige liggaam mag gesag uitoefen binne dieselfde geografiese gebied nie.
- Die sentrale regering delegeer wel gesag aan ondergeskikte owerhede en kan dit inperk of uitbrei.
- Geen magte (outonomie) van laer vlakke van regering word gewaarborg nie.
- Die grootste gedeelte van die grondwet is gewoonlik buigsaam.
- 'n Tweekamer-parlementêre stelsel is die aanvaarde norm.
- Die nasionale regering formuleer beleidsbesluite wat op laer vlakke van regering geïmplementeer en uitgevoer moet word.
- Die sentrale regering is in beheer van alle belastinginsamelings en die nasionale begroting.
- Die parlement skep strukture op laer vlakke waaraan regsbevoegdheid binne 'n bepaalde geografiese gebied toegeken word en die instelling word met regsgesag beklee.
- Daar bestaan 'n enkele nasionale polisiemag en die sentrale regering het totale beheer oor die nasionale weermag.
- 'n Eenvormige regstelsel bestaan en regters en regspraktisyns word deur die nasionale regering aangestel.
- Die grondwet verskans nie die magte van die laer vlakke van regering nie.

4. VASLEGGING VAN DIE STAATSVORM IN DIE OORGANGS-GRONDWET³

Die Suid-Afrikaanse staatsvorm was onder die grondwette van 1961⁴ en 1983⁵ kenmerkend van 'n **unitêre model** van vertikale gesagsverdeling (Du Plessis 1997:191). Du Plessis (1997:191) is baie duidelik in sy opmerking dat daar gedurende die tydperk van 1910 tot 1994 heelwat inbreuk gemaak is op die gesagsfere van die provinsies in 'n poging om wit hegemonie deur die institusionalisering van apartheid te vestig. Die skep van etniese "tuislande" of nie-onafhanklike, selfregerende gebiede gedurende die apartheids-era, het volgens Du Plessis (1997:192, Nelson 1996:36) neergekom op 'n federalistiese devolusie van staatsgesag. Wessels (1992:198) kom tot die gevolgtrekking dat Suid-Afrika in 1909 'n verkeerde keuse ten opsigte van sy staatsvorm uitgeoefen het, naamlik dié

³ Die Oorgangsgrondwet van die Republiek Van Suid-Afrika, Wet 200 van 1993.

⁴ Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, Wet 32 van 1961.

⁵ Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, Wet 110 van 1983.

van 'n unitêre staat met 'n parlementêre demokrasie. Dit het neergekom op 'n eenheidstaat met grondwetlike konsentrasie van mag in 'n sentrale gesagsinstelling.

In 'n poging om weg te beweeg van 'n suiwer unitêre bestel, en om magsmisbruik van die sentrale owerheid te beperk, was daar tydens die onderhandelingsproses en met die skryf van die Oorgangsgrondwet sekere **Grondwetlike Beginsels** vir dié doel ingebou. Cilliers (1995:481) dui aan dat die Grondwetlike Beginsels sekere **federale kenmerke** bevat wat ook in die Finale Grondwet aanwesig moes wees. Dit het betrekking op die volgende algemeen-vormende beginsels:

- **Beginsel IX:** "Voorsiening moet gemaak word vir **vryheid van inligting**, sodat daar toeganklike en verantwoordelike administrasie op alle regeringsvlakke kan wees."
- **Beginsel X:** "Formele wetgewende **prosedures** moet deur wetgewende organe op alle regeringsvlakke nagekom word."
- **Beginsel XVI:** "Die Staatsbestuur moet op nasionale, provinsiale en plaaslike vlakke gestruktureer word."
- **Beginsel XVII:** "Daar moet op elke regeringsvlak demokratiese verteenwoordiging wees."
- **Beginsel XVIII:** "Die bevoegdhede, grense en werksaamhede van die nasionale regering en provinsiale regerings moet in die Grondwet omskryf word." **Wysigings** aan die Grondwet wat die bevoegdhede, grense, werksaamhede of instellings van provinsies wysig, moet die goedkeuring van 'n spesiale meerderheid van die wetgewers van die provinsies hê.

Beginsels wat oor **bevoegdhede en werksaamhede** van die verskillende regeringsvlakke handel sluit die volgende in:

- **Beginsel XIX:** Die bevoegdhede en werksaamhede op die nasionale en provinsiale regeringsvlakke moet **eksklusiewe** (alleen) en **konkurrente** (gelyklopend) bevoegdhede insluit. Dit geld ook vir die bevoegdheid om werksaamhede vir ander regeringsvlakke op 'n agentskaps- of delegasiegrondslag te rig. Hierdie beginsels skep volgens Cilliers (1995:481) die moontlikheid van 'n ware federasie.
- **Beginsel XX:** "Elke regeringsvlak moet oor toepaslike en voldoende **wetgewende en uitvoerende bevoegdhede en werksaamhede** beskik wat elke vlak in staat sal stel om doeltreffend te funksioneer."
- **Beginsel XXI:** **Maatstawwe** moet by die toekenning van bevoegdhede aan die nasionale regering en die provinsiale regerings toegepas word.

- **Beginsel XXII:** "Die nasionale regering mag nie sy bevoegdhe (uitsluitlik of konkurrent) op 'n wyse uitoefen waardeur inbreuk gemaak word op die geografiese, funksionele of institusionele integriteit van die provinsies nie."
- **Beginsel XXIII:** In die geval van 'n geskil met betrekking tot die wetgewende bevoegdhe wat deur die Grondwet konkurrent aan die nasionale regering en provinsiale regerings toegeken is, word **voorkeur gegee aan die wetgewende bevoegdhe van die nasionale regering**. Hierdie beginsel werk eintlik baie negatief in op 'n federasie en maak dit vir die provinsies baie moeilik om hulleself te laat geld soos in 'n ware federasie (Cilliers 1995:481).
- **Beginsel XXIV:** "'n Raamwerk vir die bevoegdhe, werksaamhede en strukture van **plaaslike regering** moet in die Grondwet uiteengesit word."
- **Beginsel XXV:** "Die nasionale regering en provinsiale regerings moet oor **fiskale bevoegdhe en werksaamhede** wat in die Grondwet omskryf word, beskik. Die raamwerk vir **plaaslike regering** bedoel in Beginsel XXIV moet voorsiening maak vir toepaslike fiskale bevoegdhe en werksaamhede vir verskillende kategorieë plaaslike regering."
- **Beginsel XXVI:** "Elke regeringsvlak moet oor 'n grondwetlike reg op 'n billike **aandeel in inkomste** wat op nasionale vlak ingevorder is, beskik ten einde te verseker dat provinsies en plaaslike regerings in staat is om basiese dienste te verskaf en om die werksaamhede wat aan hulle toegeken is, uit te voer."
- **Beginsels XXVII:** 'n Finansiële en Fiskale Kommissie, waarin elke provinsie verteenwoordig moet word, moet billike fiskale en finansiële toekennings maak aan die provinsiale en plaaslike regerings uit inkomste wat op nasionale vlak ingevorder is, asook aanbevelings, met inagneming van die nasionale belang, ekonomiese ongelykhede tussen die provinsies sowel as die bevolkings- en ontwikkelingsbehoefte, administratiewe verantwoordelikhede en ander geldelike belange van elkeen van die provinsies.

Die belangrikheid van die Grondwetlike Beginsels soos in Bylae 4 uiteengesit, setel daarin dat dit **die aard van die verhouding tussen die sentrale/nasionale regering en die provinsies** bepaal. **Die aard van hierdie verhouding het op sy beurt die staatsvorm** (federaal of unitêr) bepaal (Barrie 1994:462).

Die verspreiding van magte sluit nie net terreine van gelyklopende bevoegdhe in nie, maar ook van eksklusiewe provinsiale bevoegdhe. Sodoende kan provinsiale outonomie gehandhaaf word. Hoewel die Grondwet nie aanvanklik eksklusiewe provinsiale magte uiteensit nie, word daar voorsiening gemaak vir kategorieë binne Grondwetlike Beginsel 4 (**XIX**) (Watts 1994:80).

Watts (1994:81) maak die opmerking dat beperkings op provinsiale magte en veral waar nasionale wetgewing voorrang bo provinsiale wetgewing verkry (die gedagte van nasionale intervensie op provinsiale bevoegdhede), Suid-Afrika se Oorgangsgrondwet meer kenmerkend van 'n regionale unitêre stelsel (regionalized unitary system) as van federalisme maak.

Volgens talle skrywers bestaan daar verskeie motiverings waarom die **Oorgangsgrondwet** as **federaal** getipeer kan word. Die belangrikste hiervan is:

- Die erkenning van drie vlakke van regering, naamlik nasionaal, provinsiaal en plaaslik.
- Wysigings met betrekking tot provinsies se grense, bevoegdhede en werksaamhede kan slegs deur 'n twee derde-meerderheid van die wetgewers verander word. (Vergelyk Hoofstuk 9 (Bylae 6) in hierdie verband.)
- Nasionale en provinsiale regeringsvlakke beskik oor eksklusiewe en konkurrente (gelyklopende) bevoegdhede.
- Provinsiale outonomie moet erken word met gepaardgaande bevoegdhede vir doeltreffende funksionering. (Vergelyk Hoofstuk 9, Artikels **160-2**.)
- Veral op provinsiale vlak word erkenning gegee aan die moontlikheid van selfregering met die beskerming van kulturele en religieuse groepe. (Vergelyk Hoofstuk 9, Artikels **160-2**.)
- Die Onafhanklike Regbank (Konstitusionele Hof) het die taak om die verhouding tussen die sfere van regering in stand te hou. (Vergelyk Hoofstuk 7, Artikels **97-100**.)
- Plaaslike regering is duidelik uiteengesit in Hoofstuk 10 van die Grondwet.

Die volgende **unitêre kenmerke** kan uitgelig word:

- **Beginsel XXI** plaas die Nasionale Regering in 'n dominerende en voorskriftelike posisie wat beperkings op die provinsiale regerings se bevoegdhede plaas. Dit bevestig unitêre beginsels.
- **Beginsel XXIII** bevestig die voorkeur van nasionale wetgewende bevoegdhede bo provinsiale bevoegdhede in geval van geskille oor konkurrente bevoegdhede tussen die nasionale en die provinsiale regerings.
- Provinsiale en plaaslike regering is geregtig op 'n billike aandeel van die nasionale inkomste (fiskale en finansiële toekennings) volgens **Beginsels XXV, XXVI, XXVII**.

In die lig van bogenoemde kan die gevolgtrekking gemaak word dat daar wel federale kenmerke in die Grondwetlike Beginsels aanwesig was, maar dat die Grondwetlike Beginsels en die Oorgangsgrondwet oorwegend unitêr van aard was.

5. FEDERALE EN UNITÊRE KENMERKE VAN DIE FINALE GRONDWET⁶

Daar is reeds in die voorafgaande bespreking enkele aspekte van die verhouding tussen die verskillende vlakke van regering uitgewys. Daar sal vervolgens in meer besonderhede na hierdie verhouding gekyk word.

5.1 Samewerkende regering

Artikel 40(1) van die Grondwet dui eksplisiet aan dat die Regering van die Republiek bestaan uit nasionale, provinsiale en plaaslike sfere van regering wat onderskeidend, onderling afhanklik en onderling verbonde is. Die hele beginsel van "co-operative government"/samewerkende regering en die ontwikkeling van 'n **kultuur van "good governance"** is in wese afhanklik van hoe die staatsdiens of openbare sektor hom struktureel en funksioneel gaan transformeer (Wessels 1999:142). Deur hierdie kultuur van "good governance" kan harmonie ten opsigte van wetgewing in 'n gegewe sektor en programme op nasionale grondslag in die hand gewerk word. Konsultasie en onderhandeling van nasionale norme en standaarde vind ook plaas. Integrasie van interowerheidsbeleid en strategie, die deel van sektorale inligting en die allokering van rolle en verantwoordelikheid tussen die sfere van regering word in die vooruitsig gestel (RSA/PRC 1998:19). Volgens Watts (1999:3) is Suid-Afrika se Grondwet met die uiteensetting in Hoofstuk 3 eintlik uniek, hoewel Cilliers (1995:484) tog melding maak dat jonger federasies meer gesteld is op samewerking tussen eenhede, aangesien probleme nie in isolasie opgelos kan word nie.

Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die beginsel van samewerking en inter-regeringsamewerking eenheid en eenvormigheid in die hand werk. Dit dui op 'n duidelike **unitêre** kenmerk van Suid-Afrika se grondwet.

5.2 Die aanwesigheid van twee of meer sfere van regering

Volgens Artikel 43 van die grondwet bestaan die wetgewende gesag van die Republiek van Suid-Afrika uit drie vlakke van regering, naamlik Nasionale Regering (Parlement, Artikel 44; Artikel 43(a)), provinsiale regering (provinsiale

⁶ Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, Wet 108 van 1996.

wetgewers, Artikel **104**; Artikel **43(b)**), en plaaslike regering (munisipale rade, Artikel **156**; Artikel **43(c)**). Belangrik is die feit dat die bestaan van die twee vlakke van regering (nasionaal en provinsiaal) grondwetlik verskans is (Artikel **40(1)(2)**). Hierdie beginsel verteenwoordig 'n sterk **federale kenmerk** van die Finale Grondwet, maar terselfdertyd beteken die begrip "sfeer van regering" juis groter samewerking en koördinasie wat 'n unitêre karakter weerspieël.

5.3 Aanwesigheid van 'n tweekamer-parlement

Die tweede vlak van regering (met ander woorde provinsiale regering) word grondwetlik verteenwoordig in die Nasionale Raad van Provinsies⁷ wat as **tweede kamer** in die Parlement funksioneer (Artikel **42(1)(b)**). Die Nasionale Raad verteenwoordig die provinsiale belange op nasionale vlak (Artikel **42(4)**, Du Plessis 1997:202). "The National Council of Provinces (NCOP) provides a direct channel for provincial governments to participate in policy formulation at national level" (Tapscott 1998:21).

Suid-Afrikaanse burgers is dus grondwetlik onderworpe aan twee vlakke van regering. Die feit dat 'n tweede kamer in die Parlement ingerig is vir die tweede vlak van regering, bevestig 'n institusionele **federale ooreenkoms**.

5.4 Die tweede regeringsfeer se provinsiale karakter

Die erkenning van provinsiale strukture en instellings as tweede vlak van regering (Watts 1994:78-9), maak egter nie in sigself van Suid-Afrika 'n federasie nie, hoewel die strukturele ontwerp op 'n federale kenmerk dui (Cilliers 1995:480). Die grondwetlike institusionalisering van provinsies kan net sowel op 'n geprovinsialiseerde unitêre staat dui waar provinsiale regering ondergeskik is aan die Nasionale Regering (Watts 1994:79). Gemeet aan of beoordeel teen die spesifieke kenmerke van 'n federasie, kan die provinsiale karakter van die grondwetlike bedeling in Suid-Afrika nie as federaal geklassifiseer word nie, omdat die provinsies oor **geen afskeidingsbevoegdheid** beskik nie. Hulle het geen werklike outonome (eksklusiewe) bevoegdhede nie, omdat hul bevoegdhede ondergeskik is aan nasionale wetgewende bevoegdhede, veral waar nasionale eenheid van belang is. Hierdie ondergeskiktheid van die provinsiale wetgewers dui op 'n bepaalde hiërargiese verdeling (vertikaal) tussen die drie vlakke van regering.

---

⁷ Die Nasionale Raad van Provinsies het die Senaat (in die Oorgangsgrondwet) vervang.

5.5 Die karakter en outonomie van die tweede regeringsfeer (provinsies)

Daar is reeds verwys na die federale vereiste dat elke regeringsvlak oor eie funksionele areas van outonome bevoegdheid moet beskik. Volgens Kriek (1994:7) is die feit dat provinsies hul **eie provinsiale grondwette** kan opstel van ontskatbare simboliese waarde, omdat bekende federasies van die teenswoordige wêreld onder meer oor die bevoegdheid beskik om aan 'n eiesoortige identiteit uitdrukking te gee.

Artikel 142 van die Suid-Afrikaanse Grondwet bevestig dat 'n provinsiale wetgewer 'n **eie grondwet vir die provinsie** kan aanneem en sy grondwet kan wysig indien minstens twee derdes van sy lede ten gunste van 'n wysiging is. Geen provinsiale grondwet mag egter met bepalings van die nasionale grondwet bots nie (Artikel 143(1)) en moet voldoen aan die basiese waardes van demokrasie en konstitusionalisme (Artikel 143(2)(a)) (Du Plessis 1997:199). Artikel 143 het oorwegend 'n middelpuntvlietende werking (federaal) wat egter deur besliste middelpuntsoekende (unitêr) beperkings getemper word (Du Plessis 1997:199).

Wat werklik 'n federale verdeling bepaal, is die mag waaroor die tweede vlak van regering beskik. In 'n federasie moet elke vlak van regering volgens Kriek (1994:2) oor 'n **eie funksionele area van bevoegdheid**, waarin hy outonoom is, beskik. In hierdie verband het die **Grondwetlike Beginsels** soos in Bylae 4 van die Oorgangsgrondwet vervat, 'n duidelike afgebakende riglyn en raamwerk neergelê wat die funksionele areas en bevoegdhede van elke vlak uitspel.

Die tweede vlak van regering beskik dan ook oor bepaalde **funksies en bevoegdhede**, soos in **Bylae 4 Deel A** en **Bylae 5 Deel A** in die Finale Grondwet uiteengesit. Hierdie grondwetlike uiteensetting van bevoegdhede verteenwoordig 'n belangrike **federale kenmerk** van die Suid-Afrikaanse grondwetlike bedeling omdat dit 'n definitiewe **skeiding van magte en funksies** tussen verskillende sferes van regering bewerkstellig.

Volgens **Bylae 4** wat die **'Funksionele Gebiede van Konkurrente Nasionale en Provinsiale Wetgewende Bevoegdheid'** aandui, kan beide die Nasionale Parlement (volgens Artikel 44(1)(a)(ii)) en provinsiale regerings (volgens Artikel 104(1)(b)(i)) asook plaaslike regerings volgens Deel B van Bylae 4 wat die plaaslike regeringsaangeleenthede uiteensit, wette maak vir die gespesifiseerde terreine (Du Plessis 1997:200-1). **Bylae 5 (Funksionele Gebiede van Eksklusiewe Provinsiale Wetgewende Bevoegdheid)** noem die eksklusiewe bevoegdhede van funksionele areas vir die provinsiale wetgewers (Deel A) met 'n verdere verwysing na Deel B van Bylae 5 oor bevoegdhede van plaaslike regeringsaangeleenthede.

Artikel 44(2) stel dit duidelik dat die Parlement ooreenkomstig Artikel 76(1) wetgewing kan aanneem met betrekking tot aangeleenthede wat in Bylae 5 (provinsiale bevoegdhede) vermeld word met die doel om : (a) nasionale veiligheid te handhaaf, (b) ekonomiese eenheid te handhaaf, (c) noodsaaklike nasionale standaarde te handhaaf, (d) minimum standaarde wat vir die lewering van dienste nodig is, te bepaal en (e) onredelike optrede deur 'n provinsie wat nadelig is vir die belange van 'n provinsie of die land as geheel, te voorkom. (Vergelyk Tapscott (1998:11) in hierdie verband).

Bogenoemde beteken dat die sentrale regering die reg het **om in te meng** in die eksklusiewe bevoegdhede van die provinsies. Hierdie inmenging wil dit laat blyk dat die provinsies oor **afgewentelde** of **gedelegeerde mag** beskik, wat met die goedkeuring van die sentrale regering aan hulle beskikbaar gestel word. Dit is eerder 'n **unitêre kenmerk**, omdat daar toesig gehou word oor die afgewentelde mag van die provinsies deur die Nasionale Regering. Nieteenstaande mag die bevoegdhede/funksionele areas van die provinsies nie van hulle weggeneem word nie, met ander woorde daar bestaan wel grondwetlike beskerming (vergelyk die Grondwetlike Beginsels) vir die bevoegdhede en funksionele areas van die provinsies wat weer op 'n **federale kenmerk** dui.

5.6 Ongelyke status tussen die twee sferes van regering

Die kwessie van **gelyke status** tussen die sentrale en provinsiale regering word sterk betwyfel aangesien die provinsiale regerings **ondergeskik** is aan die nasionale regering. Die **eerste argument** en rede vir die ondergeskiktheid lê opgesluit in die status van die Nasionale Vergadering teenoor die Nasionale Raad van Provinsies met betrekking tot wetgewende bevoegdhede.

Met die uitoefening van wetgewende bevoegdhede, kan die Nasionale Raad van Provinsies enige wetgewing wat voor dié Raad dien, aanneem, wysig of verwerp of verwerp met 'n voorstel (Artikel 68(a)). 'n Wetsontwerp wat deur die Nasionale Vergadering aangeneem is, **moet** na die Nasionale Raad van Provinsies verwys word. So ook moet 'n wetsontwerp wat deur die Raad aangeneem is, na die Nasionale Vergadering verwys word (Artikel 73(5)). Die Nasionale Vergadering is nie by magte om sy gesag ingevolge wetgewing totaal onafhanlik uit te oefen nie. Dit is dus nie 'n federale kenmerk nie. **Gewone wetsontwerpe wat die provinsies raak** (Artikel 76(3-5)) **moet** na die Raad verwys word, nadat die Nasionale Vergadering dit aangeneem het (Artikel 76(1)).

Met die **wysiging van wetsontwerpe**, is die **Nasionale Raad van Provinsies ondergeskik aan die Nasionale Vergadering**, deurdat wetsontwerpe wat deur die Nasionale Raad van Provinsies verwerp is, deur die Nasionale Vergadering aange- neem kan word sonder die goedkeuring van die Nasionale Raad van Provinsies. Wetsontwerpe wat egter die provinsies direk raak, moet deur die Nasionale Raad van Provinsies goedgekeur word (Artikel 75, 76).

Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die Nasionale Raad van Provinsies in 'n **ondergeskikte posisie** teenoor die Nasionale Vergadering staan en oorheers word deur die Nasionale Vergadering. Die nasionale vlak van regering kry dus voorkeur bo die provinsiale vlak van regering wat dui op 'n **unitêre bedeling** waar die Nasionale Regering wetgewing domineer.

'n **Tweede argument** vir die **ondergeskikte status** van provinsiale regerings lê in die **voorrang** van nasionale wetgewing opgesluit. Artikel 146(1) maak voorsiening vir die problematiek rakende **teenstrydighede tussen nasionale en provinsiale wetgewing**, veral binne die konteks van die funksionele gebied soos aangedui in Bylae 4. Artikel 146(2) maak voorsiening vir **nasionale wetgewing** wat eenvormig met betrekking tot die land as geheel geld, en geniet **voorrang bo provinsiale wetgewing** mits die volgende voorwaardes nagekom word: (a) waar die provinsie nie doeltreffend met wetgewing kan handel nie, (b) waar eenvormigheid regoor die land vereis word deur gebruik te maak van: norme en standaarde, raamwerke en nasionale beleid (Artikel 146(2)(b)(i-iii)), (c) nasionale wetgewing nodig is vir die handhawing van nasionale veiligheid en ekonomiese eenheid, beskerming van die gemeenskapsmark en beweeglikheid van goedere, dienste, kapitaal en arbeid, bevordering van ekonomiese bedrywighede oor provinsiale grense, bevordering van gelyke geleenthede of gelyke toegang tot regeringsdienste en beskerming van die omgewing (Artikel 146(2)(c)(i-vi)). Vergelyk ook Artikel 146(3) en Artikel 147(2) in hierdie verband.

Volgens Artikel 126(3) is dit duidelik dat waar **wetgewing** tussen die Parlement en provinsies **bots**, parlamentswette **voorrang** bo provinsiale wette geniet (Cilliers 1995:479, Du Plessis 1997:200). Volgens Cilliers (1995:481) dui laasgenoemde op die oorheersing van die sentrale regering, maar volgens Kriek (1994:5) kom dit daarop neer dat die Parlement nie by magte is om provinsiale funksies te vervang of te verwyder nie. Die sentrale regering kan slegs deur regstellende stappe in die provinsies se wetgewing ingryp as die provinsie deur sy aksies nasionale belange bedreig. In hierdie opsig hou die Parlement toesig oor provinsiale wetgewing (Elazar 1994:32).

Uit die voorafgaande is dit duidelik dat nasionale wetgewing in die meeste gevalle voorkeur/voorrang bo provinsiale wetgewing geniet. Provinsiale wetgewing is ondergeskik aan nasionale wetgewing. Oorheersing van dié nasionale wetgewing gee meer mag aan die sentrale regering wat sentralisasie tot gevolg het - 'n tipiese **unitêre kenmerk**.

5.7 Die onafhanklike funksionering van die twee sfere van regering

Volgens Watts (1994:88) lê die grootste verskil tussen 'n federasie en 'n unitêre stelsel in die aanwys van die gekose verteenwoordigers van die twee sfere van regering. In 'n federasie word verteenwoordigers **afsonderlik verkies**. Elke vlak van regering moet binne 'n federale bestel **totaal onafhanklik** van mekaar kan funksioneer, veral ten opsigte van verskillende ampsdraers en instellings. Afsonderlike verkiesings aan die hand van **twee verskillende stembriewe** word gehou op nasionale en provinsiale vlak (Watts 1994:88, Elazar 1994:36). Dit dien as waarborg en beskerming vir provinsiale magte, funksies, grense en belange (Kriek 1994:7). Hierdie verkiesingstelsel in Suid-Afrika bring die owerheidstrukture nader aan 'n **tradisionale federasie** (Watts 1994:88, Kriek 1994:7). Die afsonderlike administrasie en organisasie, staatsdiens en provinsiale administrasie bevestig die onafhanklikheid van die twee sfere van regering. Dit is seker een van die belangrikste **federale kenmerke** van die Suid-Afrikaanse Grondwet. Vergelyk in hierdie verband artikel **104(1)**.

5.8 Finansiële status van die tweede en derde sfeer van regering

Die vernaamste toets vir 'n federale bedeling is geleë in die toewysing van finansies aan die tweede vlak van regering. In die hoofstuk oor finansies in die Grondwet van Suid-Afrika, word daar verwys na die Nasionale Inkomstefonds waarin alle geld gestort moet word (Artikel **213(1)**). Geld kan uit die Nasionale Inkomstefonds onttrek word (Artikel **213(2)**) en die provinsies is geregtig op 'n billike deel van die inkomste wat nasionaal ingevorder word (Artikel **213(3)**).

Hierdie finansiële toesegging aan die provinsies en munisipaliteite moet in oorleg met die **Finansiële en Fiskale Kommissie** gedoen word (Artikel **214(2)**). Daar moet spesifiek na kwessies soos **behoefte** om basiese dienste te verskaf en die **funksies** te verrig, die **fiskale vermoë** en doeltreffendheid en die **ekonomiese ongelykhede** binne en tussen die provinsies gekyk word (Artikel **214(2)(d, e, g)**).

Kriek (1994:8) stel dit anders as hy sê dat hoe groter die provinsie se finansiële magte is om selfvoorsienend te kan wees, hoe minder is die provinsie afhanklik van die Parlement se fondse. In hierdie opsig sê die ANC se fiskale desentralisasie-

beleid kortliks die volgende: "Desentralisasie van die fiskale stelsel in die nuwe grondwet is van die uiterste belang, en moet verband hou met die struktuur van politieke desentralisasie" (Badenhorst 1993:11).

Plaaslike beheer moet oor openbare hulpbronne uitgeoefen word (Badenhorst 1993:11). Hierin lê ook 'n belangrike **federale kenmerk** opgesluit (Kriek 1994:8, Barrie 1994:463).

5.9 Onbuigsame Grondwet

Een van die kenmerke van federalisme is 'n **onbuigsame grondwet** wat nie maklik gewysig kan word nie. Die samestelling, bevoegdhede en funksies (met ander woorde outonomie) van die deeleenhede word in die grondwet saamgevat (Kriek 1992:63). "As so 'n grondwet redelik maklik verander kan word beteken dit dat die kontraktuele aard van die ooreenkoms in gevaar gestel word. Om dit te voorkom, word die grondwet onbuigsam gemaak wat daarop neerkom dat dit nie maklik gewysig kan word nie" (Kriek 1992:64). Buigsamheid en onbuigsamheid van 'n grondwet lê opgesluit in die wysigingsprosedures van die grondwet (Kriek 1992:64). Seker een van die bekendste metodes om 'n onbuigsame grondwet te bewerkstellig, is deur 'n spesifieke kworum of spesiale meerderheid (byvoorbeeld twee derdes) te vereis of selfs 'n gesamentlike sitting van albei huise te laat plaasvind (Kriek 1992:64).

In die Suid-Afrikaanse Grondwet onder die opskrif: **Wetsontwerpe wat die Grondwet wysig**, bepaal Artikel 74(1)(a)(b) dat "(1) Artikel 1 en hierdie subartikel kan gewysig word deur 'n Wetsontwerp wat aangeneem word deur - (a) die Nasionale Vergadering, met 'n ondersteunende stem van minstens 75 persent van sy lede; en (b) die Nasionale Raad van Provinsies, met 'n ondersteunende stem van minstens ses provinsies" .

Enige wetsontwerp wat **Hoofstuk 2** wysig, kan aangeneem word deur "die Nasionale Vergadering, met 'n ondersteunende stem van minstens twee derdes van sy lede; en die Nasionale Raad van Provinsies, met 'n ondersteunende stem van minstens ses provinsies" (Artikel 74(2)(a)(b)).

Verder kan enige ander bepaling van die Grondwet gewysig word deur "'n Wetsontwerp wat aangeneem word - deur die Nasionale Vergadering, met 'n ondersteunende stem van minstens twee derdes van sy lede; en ook deur die Nasionale Raad van Provinsies, met 'n ondersteunende stem van minstens ses provinsies, indien die wysiging - betrekking het op 'n aangeleentheid wat die Raad raak; pro-

vinsiale grense, bevoegdhede, funksies of instellings verander; of 'n bepaling wat spesifiek met 'n provinsiale aangeleentheid handel" (Artikel 74(3)(a)(b)(i,ii,iii)).

Laastens bevestig Artikel 74(8) dat "indien 'n Wetsontwerp in subartikel (3)(b) genoem, of enige gedeelte van die Wetsontwerp, slegs 'n bepaalde provinsie of provinsies raak, mag die Nasionale Raad van Provinsies die Wetsontwerp, of die tersaaklike gedeelte daarvan, nie aanneem nie tensy dit deur die wetgewer of wetgewers van die betrokke provinsie of provinsies goedgekeur is".

Bogenoemde artikels bevestig die onbuigsame karakter van die grondwet wat weer op sy beurt 'n **federale kenmerk** verteenwoordig.

5.10 Tweevlak-howestelsel

Die Suid-Afrikaanse regstelsel bestaan uit die volgende howe soos in Artikel 166 uiteengesit:

- (a) die Konstitusionele Hof;
- (b) die Hoogste Hof van Appél;
- (c) die Hoë Howe, met inbegrip van enige hoë hof van appél wat ingevolge 'n Parlements wet ingestel word om appélle vanaf Hoë Howe aan te hoor;
- (d) die landdroshowe; en
- (e) enige ander hof ingevolge 'n Parlements wet ingestel of erken, met inbegrip van 'n hof met 'n status soortgelyk aan dié van hetsy die Hoë Howe hetsy die landdroshowe".

Die Konstitusionele Hof -

- (a) is die hoogste hof in alle grondwetlike aangeleenthede;
- (b) kan slegs oor grondwetlike aangeleenthede en oor kwessies wat met beslissings oor grondwetlike aangeleenthede in verband staan, beslis; en
- (c) gee die finale beslissing oor die vraag of 'n aangeleentheid 'n grondwetlike aangeleentheid is en of 'n kwessie met 'n beslissing oor 'n grondwetlike aangeleentheid in verband staan (Artikel 167(3)(a)(b)(c)).

Slegs die Konstitusionele Hof kan beslis oor geskille tussen staatsorgane op die nasionale of provinsiale vlakke betreffende die grondwetlike status, bevoegdhede of funksies van enige van daardie staatsorgane (Artikel 167(4)(a)). Die Konstitusionele Hof vel die finale beslissing oor die vraag of 'n Parlements wet, 'n provinsiale wet of optrede van die President grondwetlik is (Artikel 167(5)).

6. SAMEVATTING

Beoordeel teen die agtergrond van bogenoemde redeneerwyse, kan die volgende gevolgtrekkings, rakende die karakter van die staatsvorm van Suid-Afrika, gemaak word.

Die volgende **unitêre kenmerke is aanwesig**:

- 'n **Tweekamer-parlement** (Nasionale Vergadering en die Nasionale Raad van Provinsies) is kenmerkend van 'n unitêre staatsvorm, hoewel dit ook vir 'n federale staatsvorm geld.
- Die **ondergeskiktheid** van die Nasionale Raad van Provinsies (as tweede vlak van regering) aan die Nasionale Vergadering, ten opsigte van goedkeuring van wetsontwerpe en die voorrang wat die nasionale wetgewing bo provinsiale wetgewing geniet.
- Die Nasionale Vergadering (met ander woorde 'n **sterk sentrale regering**) oorheers (Cilliers 1995:480).
- Die **outonomie** van die tweede vlak van regering (provinsies) is beperkend en dit wil blyk dat die provinsies slegs oor **afgewentelde of gedelegerde** magte en bevoegdhede beskik.
- Een van die belangrikste unitêre kenmerke wat in die Grondwet aanwesig is, is die **finansiële afhanklikheid** van die provinsiale en plaaslike regerings van die sentrale regering.
- Hoewel daar 'n **tweevlak-hoewestelsel** aanwesig is, is dit 'n eenvormige hoewestelsel waarvan die regters deur die nasionale regering aangestel word.
- Daar bestaan net **een** polisiemag in Suid-Afrika.

Federale kenmerke is die volgende:

- 'n Duidelike verdeling tussen die **vlakke van regering** naamlik, nasionaal, provinsiaal en plaaslik. Die Grondwet is duidelik in sy beslissing dat daar ten minste twee regeringsfere is (Watts 1994:79).
- Elke vlak van regering het bepaalde **areas van bevoegdheid** soos grondwetlik verskans.
- Daar is 'n bepaalde uiteensetting van die **verhouding tussen die sfere van regering** wat samewerking en koördinerende vergemaklik (Regering van Samewerking).
- Sfere van regering **funksioneer onafhanklik** van mekaar, met ander woorde, elk het sy eie strukture, instellings, amptenare en gesag (wetgewend en uitvoerend).

- Van groot belang vir federale ondersteuners is die feit dat provinsies geregtig is op 'n **ei grondwet**, behoudens sekere beperkings.
- Die **Grondwet** is **onbuigsaam** aangesien die Grondwet nie sonder 'n twee derde-meerderheid gewysig kan word nie.
- Die nasionale regering is nie by magte om eensydige verandering aan **grense van provinsies te maak nie**.

Watts (1994:80) kom tot die gevolgtrekking dat Suid-Afrika se Grondwet ooreenstem met 'n meer unitêre bedeling (sterk sentrale wetgewende gesag), maar ook met desentralisering van bevoegdhede wat federaal in karakter is. Volgens Nelson (1996:36) is magdevolusie in die Grondwet ook kenmerkend van 'n gedesentraliseerde unie. Die rede hiervoor is volgens Nelson (1996:36) dat die wetgewende bevoegdhede van provinsiale owerhede nie alleen van minder belang is nie, maar ook onderworpe is aan beperking by sekere geleenthede.

Tot dusver kan bevestig word dat die Suid-Afrikaanse staatsvorm met inagneming van die Grondwet, unitêr is met federale kenmerke. In die breë beskou, is die belangrikste kwessies om te verreken die beperkte outonomie van die tweede vlak van regering, die ondergeskiktheid van die tweede vlak van regering aan die nasionale regering, asook die beheer wat die nasionale regering oor finansiële toekennings aan provinsies uitoefen. Dit neig dus meer na 'n unitêre staatsvorm. Federale kenmerke wat betref die beperkte vorm van streeksoutonomie, Regering van Samewerking en 'n onbuigsame grondwet, vergemaklik desentralisasie in Suid-Afrika.

In vergelyking met die vorige apartheidsbewind en "ou" provinsiale bedeling, het die nuwe gedesentraliseerde unitêre bedeling nie veel daarvan afgewyk nie en was dus in wese nie veel anders as die vorige unitêre bedeling nie.

Die redes vir die ooreengekome staatsvorm was onder meer die feit dat die gedesentraliseerde unitêre staat 'n bekender model en eie aan Suid-Afrika is. Dit is uit die Britse koloniale tydperk met sy Westminstermodel en eenheidstaat oorgeërf.

Die gedesentraliseerde unitêre staat moes volgens die behoeftes van die nuwe bedeling (veral in die lig van Suid-Afrika as tiperend van 'n oorgangsamelewing) groter sentralisasie en beheer oor politieke mag voorsien. Sodoende kon stelselstabiliteit bekom word. Die huidige bedeling en staatsvorm (gedesentraliseerde eenheidstaat) skep ruimte om later in 'n meer volledige federale bedeling op te gaan (Coetzee 2001:178).

Redes waarom Suid-Afrika nie 'n federale bedeling gekies het nie, is onder meer opgesluit in die feit dat die Amerikaanse staatspraktyk onbekend is aan Suid-Afrika en dat dit baie meer gesofistikeerd is waar beheer vanweë die groot omvang van sentra van mag uitgeoefen moet word. Finansieël gesproke is dit ook baie duur en veral vir Suid-Afrika onbekostigbaar (Coetzee 2001:178).

Suid-Afrika het dus 'n baie unieke ontwerp waarin die oppergesag van die reg (wetstaat) afwyk van die Westminstermodel. Tweedens wyk die posisie van die staats/regeringshoof ook af van die Westminstermodel. 'n Kombinasie van 'n gedesentraliseerde unitêre staatsvorm met 'n parlementêre demokrasie werk stelselstabiliteit in Suid-Afrika in die hand (Coetzee 2001:178).

BRONVERWYSINGS

Badenhorst P 1993. Federalisme: Hoe die geldsake lyk. **Finansies & Tegniek** 45(25):10-1. Junie 25.

Barrie G 1994. A plea for federalism in the final constitution. **Tydskrif vir hedendaagse Romeinse-Hollandse Reg** 57(3):461-7.

Botha E 1998. **'n Politikologiese analisering van die komponente en prosesse van staatsvorming en staatlike regsordening**. Bloemfontein: MA Verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.

Cilliers CR 1995. The prospects for federalism in South Africa. **Responsa Meridiana** 6(5):475-86.

Coetzee T 2001. Staatsvorm, regeringstelsel en stelselstabiliteit in Suid-Afrika – 'n vergelykende stelselanalise. Bloemfontein: ongepubliseerde Ph.D - proefskrif, Universiteit van die Vrystaat.

Die grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, 1996. Wet 108 van 1996. Wynberg: Grondwetlike Vergadering.

Du Plessis LM 1997. Federalisme as 'n proses: 'n evaluering van die federalistiese momente in die 1996-grondwet. **Koers** 62(2):189-208.

Elazar D 1994. Form of state: federal, unitary, or ... In: De Villiers B (red.). **Birth of a constitution**, pp. 29-36. Ndabeni: Juta & Co.

Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, Wet 32 van 1961. Pretoria: Staatsdrukker.

Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, Wet 110 van 1983. Pretoria: Kaap en Transvaal Drukkers.

Heywood A 1997. **Politics**. London: Macmillan.

Kriek DJ 1992. Die teorie en praktyk van federalisme. In: Kriek DJ (red.). **Federalisme: die oplossing? Beginsels en voorstelle**, pp. 11-38. Pretoria: RGN-Uitgewers.

Kriek DJ 1992. Die onbuigsamheid van die grondwet. In: Kriek DJ (red.). **Federalisme: die oplossing? Beginsels en voorstelle**, pp. 63-75. Pretoria: RGN-Uitgewers.

Kriek DJ 1994. The new form of state in South Africa: Is it a true federation? **Instituut vir Strategiese studies (ISSUP Bulletin)** 3:1-9. Pretoria: Universiteit van Pretoria.

Nelson C 1996. 'n Kritiese beskouing van die RSA se Oorgangsgrondwet. **Joernaal vir Eietydse Geskiedenis** 21(1):24-49.

Rautenbach IM en Malherbe EF 1994. **Wat staan in die grondwet?** Randse Afrikaanse Universiteit.: B en D Drukkers.

RSA/PRC 1998. Presidential Review Commission: Developing a culture of good governance. Report of the Presidential Review Commission on the reform and transformation of the public service in South Africa. <<http://www.polity.org.za/govdocs/reports/presreview/index.html>>

Tapscott C 1998. Intergovernmental relations in South Africa - A comparative analysis. **Intergovernmental relations. An international comparative study**. Pretoria: Department of Constitutional Development and Provincial Affairs (in collaboration with the National Democratic Institute for International Affairs and School for Government, University of the Western Cape):9-28.

Van Vuuren DJ 1983. The unitary state. In: Van Vuuren DJ en Kriek DJ (reds.). **Political alternatives for Southern Africa. Principles and perspectives**, pp. 141-68. Pretoria: Butterworths.

Watts R 1994. Is the new South African constitution federal or unitary? In: De Villiers B (ed.). **Birth of a constitution**, pp. 75-88. Ndabeni: Juta en Kie.

Watts R 1999. **Intergovernmental relations: A report**, pp. 1-36. Pretoria: Department of Constitutional Development and Provincial Affairs.

Wessels DP 1992. Die hervormingsinisiatief en transformasieproses in Suid-Afrika. **Joernaal vir Eietydse Geskiedenis** 17(1):187-212.

Wessels DP 1992. Die verdeling van bevoegdhede in h federasie. In: Kriek DJ (red.). **Federalisme: die oplossing? Beginsels en voorstelle**, pp. 39-62. Pretoria: RGN-Uitgewers.

Wessels DP 1999. Die struktuur en dinamika van die Suid-Afrikaanse politieke omgewing: 'n Post-apartheidsperspektief. **Joernaal vir Eietydse Geskiedenis** 24(2):127-58. Desember.

Wetsontwerp op die grondwet van die Republiek van Suid-Afrika (Oorgangsgrondwet van die Republiek van Suid-Afrika, Wet 200 van 1993.)